

Nr 3.

Ankom till riksdagens kausli den 7 mars 1919 kl. 8 e. m.

Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående initiativ till en internationell överläggning om genomförandet genom mellanfolklig överenskommelse av ett världsspråk m. m.

I en inom andra kammaren av herr *Ericson* i Funäsdalen väckt motion, nr 312, har yrkats

»1:o) att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga initiativ till en internationell överläggning om genomförandet genom mellanfolklig överenskommelse av ett världsspråk, avsett att inläras i alla världens skolor, ävensom framföra denna sak till övervägande särskilt vid underhandlingarna om det blivande fredsslutet;

2:o) att vid eventuell prövning av utrymme och företrädesrätt vid den svenska språkundervisningen i skolorna mellan olika främmande levande språk medtaga i övervägandet icke blott tyska, franska och engelska utan även det för oss i framtiden så viktiga och närliggande ryska språket, ävensom ägna någon begynnande uppmärksamhet även åt det kinesiska språkets framtidsbetydelse för vårt land.»

I motionen, som icke innehåller motivering för det gjorda yrkandet, hänvisas i sådant hänseende till en av herr *Lindhagen* inom första kammaren väckt motion, nr 117.

*Yttrande av
prof. A.
Noreen.*

I anledning av den inom första kammaren väckta motionen, som hänvisats till dess första tillfälliga utskott, har detta utskott begärt yttrande från professorn vid Uppsala universitet Adolf Noreen. Det från denne inkomna yttrandet, vilket ställts till femte tillfälliga utskottets förfogande, är tryckt som bilaga vid detta utlåtande.

Utskottet.

Vid bedömande av det i punkt 1 av motionen angivna yrkandet må det till en början anses lämpligt att göra klart för sig, vilken betydelse motionärerna inlagt i begreppet världsspråk. Följande citat ur motiveringen till den inom första kammaren väckta motionen torde i detta hänseende vara belysande:

»På senare tider har inom världsspråkssträvandena börjat framhållas, att frågan gäller icke ett »världsspråk» utan såsom man uttrycker sig »ett internationellt hjälpspråk». Denna lilla frontförändring betyder säkerligen något mer än en klädsam blygsamhet. Den är nog också ett uttryck för den uppfattningen, att man ej heller här kan nalkas de mäktige med sina krav utan att omtöckna dem med opportunism. Regeringarna skulle med andra ord icke behöva frukta, att det var fråga om att stöta sig med gamla fördomar eller att göra en sak riktigt ordentligt och bra. Erfarenheterna borde emellertid ha lärt världen, att den bästa politiken är att icke krusa och förödmjuka sig för makten samt att ingen god sak främjes i sitt verkliga väsen genom att förnekas i sitt majestät inför dess belackare och vederdelomän. Världsspråket, när det kommer en gång såsom en översvallande verklighet, blir icke något hjälpspråk utan ett tungomål, höjt över alla andra.»

I andra delar av motiveringen har emellertid också framhållits den betydelse, ett internationellt hjälpspråk skulle äga. Utskottet, som icke delar motionärernas ljusa tro, att ett världsspråk skulle kunna få den betydelse, som angives i det citerade stället av motiveringen, anser sig böra särskilt påpeka, att då utskottet i det följande går att taga ståndpunkt till världsspråkstanken, utskottet fattar begreppet världsspråk allena i betydelsen av ett internationellt hjälpspråk.

Det torde icke från något håll kunna bestridas den ofantliga betydelse tillvaron av ett erkänt världsspråk skulle äga särskilt för de mindre nationerna. I det åberopade yttrandet har anförts såsom av sakkunnige allt mera enhälligt erkänt, att ett världsspråk utgör »ett trängande och med vart år allt oavvisligare behov». Utskottet får också erinra därom, att vid de föregående tillfällena, då denna fråga varit föremål för riksdagsbehandling, på skilda håll uttalats varma sympatier för världsspråksidén.

Det synes icke ha berott på principiella betänkligheter att föregående motioner till förmån för världsspråket icke vunnit bifall inom riksdagen, utan fastmera på den uppfattningen, att rätta tidpunkten ännu icke varit inne för tankens framförande.

Då nu frågan ånyo blivit väckt och detta vid en tidpunkt, då de internationella problemen äro synnerligen aktuella, kunde det synas som om tillfället vore särskilt lämpat för att föra världsspråkstanken framåt. Utskottet har också på det allvarligaste övertvägt de möjligheter, som kunna stå till buds för ett svenskt initiativ i frågan, men utskottet har därvid, i likhet med den åberopade sakkunnige, kommit till den övertygelsen, att ett dylikt initiativ för närvarande icke lämpligen kan ske. I mera omfattande motioner, II: 310 och I: 114, i vilka världsspråkstanken även framförts, har föreslagits att svenskt initiativ borde ske »vid de internationella uppgörelserna efter kriget och särskilt i Moskwa och Versailles samt hos Wilson». Att nu uttryckligen hos regeringen begära ett sådant initiativ synes utskottet så mycket mindre lämpligt, som det ännu torde vara ovisst, vilken ställning Sverige kan komma att intaga vid fredskongressen och därmed sammanhängande internationella uppgörelser. När något annat tillfälle att inom ett blivande nationernas förbund eller annorledes framföra världsspråkstanken kan yppa sig, synes för närvarande ovisst. Givetvis skulle, såsom i sakkunnigutlåtandet antytts, största möjlighet för tankens förverkligande förefinnas, därest initiativet i en eller annan form komme att utgå från någon av de större nationerna. Då utskottet härjämte har den förvissningen, att världsspråkstanken genom sin egen inneboende kraft alltfort kommer att göra sig gällande samt att Sveriges regering icke skall försumma ett tillfälle att ingripa, då sådant yppar sig, har det syntts utskottet lämpligast att någon åtgärd nu icke påkallas av riksdagen.

Beträffande därefter vad motionärerna under punkt 2 hemställt angående ryska språket vill utskottet till en början erinra, att undervisning i detta språk enligt Kungl. Maj:ts medgivande redan nu meddelas vid vissa läroanstalter, bland andra statens provskola, nya elementarskolan i Stockholm. Vidare är frågan om ryskans upptagande såsom undervisningsämne vid de allmänna läroverken jämte andra frågor, som röra gymnasiets omorganisation, föremål för utredning inom läroverksöverstyrelsen, varjämte frågan om ryskans ställning i skolorna torde beaktas av den arbetande skolkommisionen. Det lärer vid sådant förhållande icke vara erforderligt, att riksdagen, för förverkligande av motionärernas önskemål i nu berörda del, avlåter skrivelse i ämnet till Kungl. Maj:t.

Vad slutligen angår det jämväl under punkt 2 gjorda yrkandet, att Kungl. Maj:t måtte ägna någon begynnande uppmärksamhet även åt det kinesiska språkets framtidsbetydelse för vårt land, får utskottet, som antager, att motionärerna icke velat ifrågasätta upptagandet av kinesiska såsom läroämne på skolornas timplaner, hänvisa till att för kinesiska språket redan nu finnes en professur vid Göteborgs högskola. För förverkligandet av motionärernas sist nämnda önskemål torde därför ytterligare åtgärder för närvarande icke erfordras.

På grund av vad ovan anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 7 mars 1919.

På utskottets vägnar:

IVAR SWARTLING.

Närvarande: herrar Swartling, Ljungberg, Bengtsson i Kullen, Sjöström, Hedlund i Östersund, Andersson i Prästbol, Johansson i Hässlås, Svanberg, Johansson i Olstorp och Månsson i Erlandsro.

Bilaga.

I anledning av till mig i en den 4 febr. avlåten, men först den 14 febr. bekommen skrivelse, framställd anhållan om yttrande över motionen nr 117 i Första kammaren, får jag härmed anföra följande.

Det lider intet tvivel och erkännes också bland sakkunnige allt mera enhälligt, att ett världsspråk utgör ett trängande och med vart år allt oavvisligare behov och så till vida kan man obetingat ge motionären rätt i vad han anfört. Mera skiftande äro meningarna rörande frågan, huruvida ett dylikt språk bör nyskapas eller komma till stånd genom mellanfolkligt användande av ett redan befintligt språk, t. ex. engelskan. Men hur stora sympatier man än kan hava för en lösning i sistnämnda riktning, måste man dock inse, att den åtminstone för närvarande är omöjlig, framför allt på grund av den nationella ömtålighet som ej skulle kunna finna sig i det ofantliga gynnande av en viss nation, som upphöjandet av dennas språk till världsspråk onekligen innebure. Man måste därför ge motionären rätt även däri, att »avgörande skäl tala för ett konstgjort, enkelt och logiskt världsspråk». Än vidare synes man inom sakkunniga kretsar vara alltmer villig att ge motionären rätt däri, att ett dylikt språk bör vara bildat enligt de principer som ligga till grund för de konstgjorda språken Esperanto och dess förbättrade avläggare Ido. Dessa principer utgöra nämligen ett slags kompromiss mellan de båda ovan nämnda lösningarna, rent nyskapande och upptagande av ett redan gängse språk, i det att nämligen ordförrådet i det konstgjorda språket utgöres så vitt möjligt av sådant ordmaterial som redan vunnit en mera allmän utbredning inom kulturspråken, i en eller annan, ofta föga skiftande form tillhörande dem alla.

Emellertid måste man ha klart för sig, att ett dylikt språk endast kan bli ett hjälpspråk, användbart i fråga om dels allt som rör vårt materiella liv, t. ex. på resor och i hotell, på affärsbyråer och i handelskorrespondens m. m., dels i större delen av den vetenskapliga och tekniska litteraturen, och man kan omöjligt dela motionärens ljusa tro på att det blir även lämpligt till skönlitterära ändamål, ja ett »tungomål, höjt över alla andra». De som grundligare satt sig in i denna fråga ha nämligen förlängesedan blivit fullt på det klara med att ett nyskapat språk utan den nyansrikedom och de idéassociationer, som endast en lång historia och rika traditioner kunna skapa, är ur stånd att tillgodose de krav som stilkonstnären — han må vara lyriker, humorist eller filosof — måste ställa på sitt språkliga verktyg.

Om man emellertid sålunda kan i det väsentliga gilla motionärens grundläggande åskådning i världsspråksfrågan, så måste man däremot ställa sig mycket betänksam gentemot de slutsatser till vilka han med utgångspunkt i denna åskådning kommer och de yrkanden han i sammanhang därmed framställer.

Han anser tydligen tiden vara mogen för att med första införa »världsspråket» i skolundervisningen. Men frågan blir då: vilket språk? Den pågående heta striden mellan Esperanto och Ido är ännu långt ifrån avslutad, om ock varje språkman måste anse det senare vara sin rival överlägset. Och även Ido är visst icke så i allo tillfredsställande, att man utan vidare kan förorda dess obligatoriska inlärande. Och även om man tänker sig möjligheten av att det snart nog kunde så fullkomligas, att man ansåge dess införande önskligt, så skulle intet vara vunnet med dess antagande i ett visst land, om ej övriga kulturländer följde exemplet. Och det vågar man ingalunda hoppas skola bli fallet. Ty om ock verkligt sakkunniga personer numera, såsom ovan framhållits, rätt allmänt dela motionärens och min gemensamma mening om ett världsspråks nödvändighet och även framtida möjlighet, så har denna uppfattning helt visst icke så allmänt slagit igenom, att icke ännu i vida kretsar världsspråket betraktas som en fantastisk utopi. Intresset, ja, entusiasmen — ty utan sådan går det icke — för denna idé förverkligande måste ha trängt mycket djupare och spritt sig i mycket vidsträcktare kretsar, innan man kan våga påbjuda ett än så lyckat världsspråksförslag till officiell användning. Annars riskerar man ett fiasko, som för lång tid kan omöjliggöra varje framgångsrikt arbete på denna kulturuppgift, som dock en gång *måste* förverkligas, eftersom den är en av mänsklighetens allra viktigaste, om ej rent av den viktigaste.

Motionären anser, att införandet av världsspråket i skolan skulle minska dennas »överbelastning med ämnen». Detta är tvivelsutan ett stort misstag, åtminstone så vitt fråga är om nu överskådliga tider. Det dröjer säkerligen några människoåldrar, innan det ännu icke definitivt uppfunna och än mindre allmänt godkända världsspråket hunnit så utbredas, rotfästas och upparbetas, att våra högre skolor skulle våga utmönstra de språk, som tillsvidare tjänstgöra som en sorts ersättning för det åtrådda världsspråket, nämligen engelskan, franskan och tyskan, för att nu icke tala om ryskan, som motionären, i märklig motsats till sin strävan att minska skolornas överbelastning med språkämnena, önskar få inför i deras timplan.

Vad nu slutligen beträffar motionärens hemställan om att Kungl. Maj:t måtte »taga initiativ till internationell överläggning om genomförandet genom mellanfolklig överenskommelse av ett världsspråk», så vore — fränsett den reservation som torde böra göras rörande tillägget »avsett att inläras i alla världens skolor» — därom icke annat än gott att säga, om blott man visste, *dels* att det lilla Sveriges initiativ ej bleve ringaktat på grund av brist på bundsförvanter med samma värdjande, *dels* till vem eller vilka detta upprop skulle lämpligen riktas. Ty att, såsom motionären vill, ålägga Kungl. Maj:t att »framföra denna sak till övervägande särskilt vid underhandlingarna om det blivande fredsslutet», torde vara väl mycket begärt, då man ej vet, om Sverige får ha ett ord med vid dessa underhandlingar.

Det synes mig därför, att vad som först och främst borde för sakens främjande åtgöras vore att söka åstadkomma ett gemensamt uttalande till förmån för världsspråkstanken av ett flertal statsmakter och att, om och sedan man lyckats åvägabringa ett sådant, söka förvärva sig en säker kanal till de makt-havande vid fredsslutet eller inom det nationernas förbund som man ju hoppas

då skall hava kommit till stånd. Man kan härvid närmast tänka på Frankrike, där sympatierna för ett världsspråks bildande redan länge visat sig vara särskilt livliga och nu senast i dessa dagar hava fått ett lyckligt uttryck i den framstående språkforskaren Meillet's arbete 'Les langues de l'Europe nouvelle'. Kunde man få någon eller några av Frankrikes ledande personligheter till att frambära ett upprop av ovan antydd art, så hade det de bästa utsikter att bliva behjärtat eller åtminstone uppmärksammat.

Motionärens andra hemställan, om eventuellt beredande av utrymme åt ryska språket vid våra skolor, synes olämplig, dels på grund av redan rådande trängsel bland skolämnena, dels ock emedan det tillsvidare torde vara tillräckligt sörjt för det utan tvivel för oss viktiga utbredandet av kännedomen om ryskan genom den undervisning däri som bjudes vid våra universiteter och vissa specialskolor, hälst om denna undervisning, såsom önskligt vore, till såväl omfång som intensitet än ytterligare förstärktes.

Vad äntligen angår motionärens maning till K. Maj:t att ägna någon uppmärksamhet även åt kinesiskans betydelse för vårt land, så synes den skälgen överflödig, då vi nyligen fått en professur i ämnet vid Göteborgs högskola, och K. Maj:t ej lär underlåta att, i den mån kompetenta lärarekrafter kunna med tiden uppstå, förse även statsuniversiteterna — ty det måtte väl vara dem och icke våra skolor som motionären vill tillgodose — med lärare i detta ämne, som för övrigt icke är dem ens nu alldeles främmande, eftersom vid Uppsala universitet undervisning i kinesiska av en särskilt avlönad docent meddelats under åren 1915—1918.

Uppsala den 18 februari 1919.

Adolf Noreen.